

УДК 37.035.6 (477):34.000

ПРОБЛЕМИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьомін Сергій Валерійович,
доктор політичних наук, професор

Актуальність статті зумовлюється нагальною необхідністю розробки й запровадження більш дієвих механізмів зміцнення національно-патріотичних засад української державності і духовного суверенітету українського народу в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації. Мета публікації – на підставі теоретико-методологічного та історичного аналізу особливостей військово-патріотичного виховання молоді в різних країнах світу запропонувати шляхи вдосконалення державної політики України з питань національно-патріотичного виховання. Розглядається науковий феномен та історичне походження терміна «патріотизм». Досліджуються особливості і складові патріотичного виховання, а також система позавійськової підготовки у провідних країнах світу. Проводиться аналіз ефективності чинного законодавства України щодо організації та ведення національно-патріотичного виховання молоді, подаються пропозиції стосовно підвищення ефективності державної політики у цій сфері.

Ключові слова: патріотизм, громадянська свідомість, національно-патріотичне виховання, гуманітарна складова національної безпеки, загальнодержавна система військово-патріотичного виховання.

Somin Sergii

THE PROBLEM OF PATRIOTIC EDUCATION IN UKRAINE: THEORETICAL-METHODOLOGICAL AND LEGAL ASPECTS

The relevance of the article is due to the acute need to develop and implement more effective mechanisms to strengthen the National-Patriotic foundations of the Ukrainian statehood and spiritual sovereignty of the Ukrainian people in the face of an armed aggression on the part of the Russian Federation. The purpose of the publication is based on the theoretical-methodological and historical analysis of the features of military-patriotic education of young people in different countries to propose ways of improving the State policy of Ukraine on the national patriotic education. We consider scientific phenomenon and historical origins of the term «patriotism». We explore the features and components of patriotic education, as well as non-military training in the leading countries of the world. We analyze the

effectiveness of the current legislation of Ukraine on organization and carrying out of the national-patriotic upbringing of youth. We give suggestions for improving public policy in this area.

Keywords: patriotism, social consciousness, national-patriotic education, the humanitarian component of national security, national system of military-patriotic education.

В умовах збройної та інформаційної агресії Російської Федерації проти України, на фоні економічної кризи, а також відсутності єдиного духовного стрижня в системі виховної роботи в молодіжному середовищі окреслилася небезпечна тенденція – руйнація позитивного образу України як могутньої незалежної держави з унікальною культурною спадщиною. Як показують останні події, майбутнє Української держави, а зрештою і саме існування української незалежності, неможливе без докорінного реформування вітчизняної системи виховання молоді, без її спрямування на становлення свідомих громадян і патріотів соборної України. Проблема патріотичного виховання є однією з найважливіших, оскільки від її вирішення безпосередньо залежить майбутнє нашої нації.

Патріотичне виховання має чітку цільову настанову – готувати до захисту Батьківщини і є невід’ємною складовою системи забезпечення національної безпеки України. Нове теоретичне осмислення підвалин патріотизму, національно-патріотичного виховання молоді – актуальна проблема сьогодення і майбутнього, у вирішенні якої визначальну роль відіграє державна політика, освіта та педагогічна психологія.

Слово «патріот» (*patriotes*) у перекладі з грецької означає «земляк, співвітчизник». Історично визначення поняття «патріотизм» дещо різнилося залежно від соціально-політичної системи держави, в якій опікувалися розв’язанням цієї проблеми. Так, зокрема, в енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона (Петербург, 1890–1907 рр.) зазначалося, що «вік» патріотизму визначається багатьма тисячоліттями і перевищує стаж осілого землеробства людства. При цьому підкреслювалося, що цей феномен обіймає не лише кровно-родинні, біологічні фактори, але

й ідеологічні, духовно-містичні символи віри та героїзму предків [16]. Наука філософія визначає патріотизм як «одну з форм діалектичного поєднання особистих і громадських інтересів, єднання людини та суспільства» [13].

Свого часу український історик, дипломат і теоретик українського консерватизму В. Липинський писав: «Бути патріотом – це значить бажати всіма силами своєї душі створення людського, державного і політичного співжиття людей, що житимуть на Українській землі, а не мріяти про втоплення у Дніпрі більшості своїх же власних земляків. Бути патріотом – це значить шукати задоволення не в тім, «щоб бути українцем», а в тім, щоб було честю носити ім’я українця. Бути патріотом – це значить вимагати гарних і добрих учинків від себе, як від українця, а не ненавидіти інших тому, що вони «не українці». Врешті, бути патріотом, це значить, будучи українцем, виховувати в собі громадські, політичні, державотворчі прикмети: віру в Бога й послух його законам, вірність, твердість, сильновольність, дисципліну, пошану для своєї традиційної влади, загалом кажучи, лицарськість» [11].

У педагогічному словнику за редакцією М. Ярмаченко поняття «патріотизм» визначається як «суспільний і моральний принцип, що характеризує ставлення людей до своєї країни, яке виявляється в певних діях і складному комплексі суспільних почуттів, що звичайно називається любов’ю до Батьківщини» [14].

Автор Українського педагогічного словника С. Гончаренко вважає, що патріотизм є соціально-історичним явищем, він виявляється в практичній діяльності у вигляді патріотичних поглядів і переконань і спрямовується на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [2].

В «Енциклопедії освіти» патріотизм трактується як суспільний моральний

принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам і виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів. Водночас, на думку українських вчених, любити Батьківщину і свій народ зовсім не означає закривати очі на його слабкості, недосконалість та можливі вади. Справжній патріотизм передбачає конструктивну критику – любовну, стурбовану і животворящу [4].

Як свідчить історія, виховання патріотизму, готовності кожного громадянина за будь-яких умов, навіть ціною власного життя, захистити Батьківщину від ворогів завжди виступало гарантом безпеки держави. Нинішня російська агресія проти України у вигляді так званої гібридної війни не є чимось екстраординарним, а виступає лише однією з форм цивілізаційного розвитку, коли людство, піднімаючись нескінченими сходами суспільного прогресу, тягне за собою довгий шлейф війн і конфліктів. За експертними оцінками, за останні п'ять тисяч років на Землі відбулося більш ніж 15,5 тис. військових конфліктів, у яких загинуло щонайменше 4,5 м млрд людей. Майже стільки ж, скільки нараховує сучасна земля цивілізація [3].

Яскравим історичним прикладом патріотичного виховання громадян було виховання у Стародавній Спарті (державі Лакедемон), де сам спосіб життєдіяльності громади визначався постійною бойовою готовністю. Коли юний мешканець Спарті досягав семи років, держава брала на себе увесь тягар його виховання та навчання. При цьому головним завданням держави була підготовка воїнів, здатних як до захисту власних кордонів, так і до захоплення нових територій. Саме у цей період виникає ідея супротивника, чи то варвари, чи представники суміжних держав.

На сьогодні патріотичне виховання молоді в багатьох країнах світу займає одне з провідних місць у системі на-

ціональних пріоритетів. Повага і любов молодих громадян до власної Батьківщини, мови, традицій та культури є невід'ємними складовими державної політики.

Так, у Сполучених Штатах патріотичні почуття і гордість за власну країну прищеплюють американцям із самого дитинства. Непересічне значення у цьому процесі відіграє активна пропаганда державних символів через ЗМІ, культуру та інститути громадянського суспільства: школи, університети, різноманітні скаутські і молодіжні організації.

Не менш активно до ідей патріотизму залучають у Китаї, де ця діяльність становить основу державної політики і спрямовується Комуністичною партією, Комуністичним союзом молоді та Федерацією молоді Китаю.

У Японії в 2006 р. відбулося реформування освітянської політики, і, згідно з законом про освіту, в школах ввели уроки патріотизму, головна мета яких – посилити почуття національної гордості, власної гідності та поваги до японських традицій.

Заслужують на увагу особливості патріотичного виховання у країнах Європейського Союзу, де насамперед опікуються недопущенням небезпечної підміни цього поняття поняттям радикального націоналізму, яке може викликати у суспільстві нетерпимість, ксенофобію та шовінізм. Внаслідок демократизації політичного життя та поглиблення інтеграційних процесів між країнами поняття патріотизму дещо переосмислено, а його виховання часто густо заміщене формуванням у молоді громадянської позиції – нової інтеграційної якості особистості, яка сприяє її соціалізації в умовах сучасного світу. При цьому наголос робиться на гармонії прояву патріотичних почуттів, толерантності, гуманізму, почутті власної гідності та внутрішньої свободи, дисциплінованості й поваги до державної влади.

Так, із метою підвищення громадянської свідомості підлітків, роз'яснення їм важливості демократії та свободи слова, у школах Великої Британії починаючи

з 2007 р. запроваджено обов'язковий предмет з основ громадянства. Але при цьому Міністерство освіти (*Department for Education*) було розчароване попередніми результатами такої реформи внаслідок недостатньої підготовки й незрозуміння предмету переважно більшістю педагогів, які часто-густо ухилялися від питань щодо расового, релігійного, етнічного розмаїття та еміграції, що, зрештою, і зробило уроки малоефективними. Крім того, за даними британської компанії *YouGov*, яка починаючи з 2000 р. професійно займається різноманітними маркетинговими дослідженнями серед користувачів мережі Інтернет, 80 % опитаних батьків не бажали, щоб їхнім дітям викладали у школах патріотизм, мотивуючи це тим, що учням не слід нав'язувати любов до Великої Британії, оскільки вона має «морально неоднозначну» історію і патріотизм повинен викладатися виключно як «спірне питання».

Із цієї ж причини «неоднозначності власної історії» у Німеччині більшість громадян досить тривалий час після Другої світової війни із певною настороженістю ставилася до широкого публічного використання національних символів, зокрема, обов'язкового вивішування державного прапора на урядових будівлях. Однак високий рівень економіки й туризму сучасної ФРН, її досягнення у політиці, культурі та спорті поступово сприяли формуванню у населення країни нового почуття ідентичності та національної гордості. На сьогодні в Німеччині все ще триває процес громадського обговорення форм та можливих наслідки прояву патріотизму, тут використовують метод ненав'язливого патріотичного виховання.

У ФРН набули популярності державні цільові програми «Добровільний соціальний рік», «Добровільний екологічний рік», «Добровільний культурний рік» тощо, які фінансуються із бюджетів земель і мають за мету допомогти молоді більш успішно долучатися до розв'язання соціальних проблем й виробити у себе почуття громадянської відповідальності і патріотизму. Серед

німецької молоді активно пропагується суспільна значущість альтернативної федеральної добровільної служби (*Bundesfreiwilligendienst, або Bufdi*), місцем проходження якої є соціальна сфера, охорона здоров'я та екологія. Завдяки перебуванню на такій службі, яка триває від 6 до 24 місяців, хлопці та дівчата мають можливість не лише відчутти себе потрібними суспільству, а й поповнити сімейний бюджет. Крім того, кожен рекрут федеральної добровільної служби ФРН (отримує кишенькові гроші у розмірі 330 євро на місяць, держава сплачує за нього внески до пенсійного фонду та медичну страховку. Термін служби зараховується до трудового стажу. Крім того, організації, в яких служать добровольці, як правило, відшкодовують їхні витрати на проїзд, допомагають із житлом, надають екіпіровку та годують за власний рахунок [5].

Однією із складових патріотичного виховання молоді у країнах ЄС виступає військово-патріотичне виховання у закладах освіти, яке представляє собою організовану і цілеспрямовану діяльність держави та суспільних інститутів щодо формування особистості школяра як громадянина і патріота. Хоча шляхи та засоби такої діяльності у кожній західній країні мають свої відмінності, визначальні підходи щодо військово-патріотичної підготовки загалом подібні.

У більшості країн Євросоюзу, зокрема Франції та Великій Британії, типовими складовими загальнодержавної системи військово-патріотичного виховання є:

- початкова військова підготовка у школі (або іншому навчальному закладі, що має статус загальноосвітнього), а також військова підготовка на навчально-польових зборах, навчання у вигляді військових ігор, походів тощо;
- діяльність військових кафедр (центрів) у ВНЗ із підготовки молодшого офіцерського складу;
- патріотична та військово-патріотична робота державних і громадських організацій, громадських рухів організацій молоді (об'єднань, клубів, гуртків, спортивних секцій тощо);

- діяльність ЗМІ, кінематографу, різноманітних творчих об'єднань.

- При цьому, можна виділити такі основні напрями патріотичного виховання:

- державно-патріотичне виховання, орієнтоване на національні інтереси (патріотизм, почуття обов'язку, законослухняність, дисциплінованість);

- громадянське виховання, спрямоване на розвиток соціальних якостей особистості (громадянської позиції, соціальної активності, відповідальності);

- залучення до культурних цінностей та досягнень, виховання духовності, національної самобутності, розуміння суспільної значущості власної професії, відповідальності за якість своєї праці.

У більшості країн – членів НАТО військово-патріотичне виховання виступає складовою частиною загальнодержавної системи позавійськової підготовки. Така система найбільш розвинена у Великій Британії і включає різноманітні кадетські організації (курсантські формування у складі учнів шкіл та середніх навчальних закладів), зокрема, Морський кадетський корпус, кадетські формування сухопутних військ, Авіаційний кадетський корпус, звичайні кадетські корпуси, а також три служби позавійськової підготовки офіцерів у цивільних ВНЗ відповідно до трьох видів Збройних сил. Найбільш відомим є Об'єднаний кадетський корпус (*Combined Cadet Force – CCF*) – шкільна військово-спортивна молодіжна організація, яка існує за безпосередньої підтримки міністерства оборони і покликана сприяти зміцненню дисципліни у школі, допомогти учням розвивати відповідальність, самостійність, винахідливість, витривалість та наполегливість. Багато хто з офіцерів британського війська починали свою кар'єру саме в Об'єднаному кадетському корпусі [15].

За інформацією британського Міністерства оборони (*Ministry of Defence (United Kingdom, MOD)*), через систему позавійськової підготовки комплектується біля третини офіцерського складу Збройних сил, а також дві п'ятих молод-

шого командного складу. Загалом через цю систему щорічно проходять понад 150 тис. студентів та учнів. Відповідні курси існують в усіх університетах, а також у багатьох політехнічних інститутах та коледжах.

У Франції військово-патріотичне виховання у школі – це початкова військова підготовка, яка має давні традиції. У середній школі на військово-підготовку відводиться близько 300 годин на рік. У коледжах та ліцеях, починаючи з 2001 р., із метою зміцнення зв'язку молоді з армією введено обов'язків предмет – військове навчання. Його головна мета полягає у вивченні принципів та організації національної оборони Франції.

Певну позитивну роль у патріотичному та військово-патріотичному вихованні підлітків у багатьох країнах світу відіграла і продовжує відігравати громадська система виховання скаутський рух (скаутинг, англ. *scouting*) – міжнародний неполітичний молодіжний рух, який має за мету підтримку фізичного, розумового і духовного розвитку молоді, щоб та могла відігравати важливу роль у суспільстві. На початок 2012 р. до скаутського руху належало понад 38 млн членів у 216 країнах і територіях. Найбільшою міжнародною організацією, до якої входять національні скаутські організації, є Всесвітня організація скаутського руху. У скаутських організаціях усіх країн використовується система прогресивного виховання (самовиховання) через використання таких засадничих принципів, як: «виховання через служіння», «обітниця і закон», «навчання через справу» тощо. Рух орієнтує вихованця на загальнолюдські цінності, формує патріотичні якості і, на думку американського психолога Б. Ф. Скіннера, робить з нього «відданого і надійного громадянина, який перебуває у гармонії із самим собою» [17].

Перша скаутська організація на території України виникла в 1909 р. у Бахмутському повіті на Катеринославщині (сучасна Дніпропетровщина). Скаутські загони за часів Російської імперії існували переважно при школах

у таких українських містах, як Київ, Одеса, Катеринослав, Бахмут, Олександрівськ (Запоріжжя), Харків, Житомир та ін. Перший український скаутський гурток на Західній Україні було засновано у Львові восени 1911 р. За часів УРСР скаутинг було заборонено, і він відновлював свій рух у рамках Пласту за кордоном на території Польщі, Чехословаччини та Франції. Нині Національна організація скаутів України (НОСУ) нарахує близько 5 тис. членів. У 2008 р. НОСУ набула членства у Всесвітній організації скаутського руху [12].

На сьогодні державна політика України у сфері національно-патріотичного виховання реалізується згідно з положеннями Конституції України, Законів України «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про освіту», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 рр.», «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій», Постанови Верховної Ради України від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр. (затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 р. № 580/2015) тощо.

Так, у Законі України «Про оборону України» (ст. 3) визначено, що підготовка держави до оборони в мирний час, поряд з іншим, включає такі складові, як військово-патріотичне виховання громадян України, підготовку молоді до служби в ЗС України, забезпечення престижу військової служби. У ст. 12 цього Закону зазначається, що серед завдань інших військових формувань, утворених відповідно до законів Украї-

ни, та правоохоронних органів є участь у військово-патріотичному вихованні громадян України [7].

Крім того, одним із завдань діяльності центральних та інших органів виконавчої влади у сфері оборони у взаємодії з МО України (ст. 13 цього Закону) виступає організація роботи, пов'язаної з військово-патріотичним вихованням громадян України, наданням допомоги громадським організаціям, діяльність яких спрямована на зміцнення обороноздатності держави та військово-патріотичне виховання громадян України. Місцеві державні адміністрації (ст. 14) також повинні організовувати допризовну підготовку молоді та військово-патріотичного виховання. А виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у галузі оборонної роботи (ст. 15) мають безпосередньо проводити заходи щодо військово-патріотичного виховання громадян України.

Окреме місце у Законі «Про оборону України» відведено завданням підприємств, установ та організацій усіх форм власності і обов'язкам їх посадових осіб у сфері оборони (ст. 16), які, серед іншого, мають забезпечувати здійснення заходів з військово-патріотичного виховання своїх працівників.

Закон України «Про Збройні Сили України», визначаючи засади діяльності Збройних Сил України (ст. 11), окремо підкреслює необхідність виховання військовослужбовців на патріотичних, бойових традиціях українського народу, додержання військової дисципліни [6].

Досить широко проблему патріотичного виховання розкрито і в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України (затверджена Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016). У ній однією із складових ефективного розвитку сектору безпеки і оборони в сучасних умовах визначено забезпечення розвитку системи військово-патріотичного виховання, запровадження програм військової підготовки і цивільного захисту в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах. Концепція передбачає, що кадрове забезпечення

розвитку систем сектору безпеки і оборони (на етапі до кінця 2017 р.) повинно ґрунтуватися на створенні необхідних умов для військово-патріотичного виховання молоді, а розвиток соціально-гуманітарного забезпечення має здійснюватися шляхом вдосконалення форм і методів військово-патріотичної, культурно-виховної та просвітницької роботи серед військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, протидії деструктивному інформаційному впливу противника. Особливу увагу приділено ролі та місцю суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони України. Так, серед іншого, пріоритетами у цьому напрямі визначено створення умов для залучення громадських організацій до військово-патріотичного виховання молоді, підготовки громадян до захисту Батьківщини [10].

Водночас аналіз діючої нормативно-правової бази України у сфері національно-патріотичного виховання дозволяє стверджувати, що патріотичне виховання поки що не має належного законодавчо визначеного цілісного механізму системної взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, навчальних закладів, інститутів громадянського суспільства та громадян з формування у молоді високої національної свідомості, почуття відданості своїй Батьківщині.

Так, у тексті Конституції України взагалі відсутні терміни «патріот» і «патріотизм». А статтю 15 Основного Закону є всі підстави вважати прямою заборону на існування державницької ідеології в Україні, відтак і будь-яких ідейних засад патріотизму [9].

Закон України «Про освіту», який за відсутності в нашій державі окремого закону про патріотичне виховання мав би унормувати патріотичне виховання дітей та молоді як один з головних пріоритетів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина, визначати завдання, форми та методи такої діяльності, лише у одній своїй статті використовує термін «патріотизм». Зокрема, в обов'язках педагогічних та науково-

педагогічних працівників зазначено, що вони настановами та особистим прикладом повинні утверджувати повагу до патріотизму, як одного з принципів загальнолюдської моралі [8].

У текстах Законів України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX ст.», «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939 – 1945 рр.» і «Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій» також взагалі не використовуються терміни «патріот» і «патріотизм» [1].

Верховна Рада України своєю постановою від 12.05.2015 р. № 373-VIII «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» також не багато зробила для наповнення законодавчої бази у галузі патріотичного виховання. Незважаючи на досить претензійну назву, термін «патріотизм» у тексті постанови згадується лише один раз (п. 2, 3 абз.) – рекомендувати Кабінету Міністрів України в установленому порядку розробити методичні рекомендації щодо представлення подій, пов'язаних з окупацією Криму Російською Федерацією та проведенням АТО в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Нинішній етап українського державотворення має надзвичайно велике значення для майбутнього Українського народу, визначення нашої долі, подальших перспектив розвитку Європи, а зрештою і всього світового порядку. У сучасних надзвичайно важких умовах необхідності протистояти російській збройній та інформаційно-психологічній агресії пріоритетними завданнями суспільного і соціально-економічного розвитку України має стати, поряд з забезпеченням нашої територіальної цілісності та інтеграцією до європейського співтовариства, роз-

будова якісно нової державної політики національно-патріотичного виховання, яка великою мірою і вплине на майбутній розвиток Української держави.

Національно-патріотичне виховання молоді, як невід'ємна складова системи забезпечення національної безпеки України, – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність державної влади, місцевого самоврядування, громадськості, сім'ї, освітніх закладів та інших соціальних інститутів, спрямована на формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності й любові до Батьківщини, постійної готовності до виконання свого обов'язку із захисту національних інтересів.

Патріотичне виховання, як складова національно-патріотичного виховання, має забезпечувати становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання своїх громадянських обов'язків та успадкування духовно-культурних надбань Українського народу.

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у громадян готовності захищати, а якщо необхідно – і віддати своє життя за Батьківщину. Крім того, військово-патріотичне виховання покликане забезпечити суспільну значущість і повагу до військової служби, сформувані бажання у молоді здобувати військові професії, психологічну і фізичну готовність проходити військову службу.

Із метою вдосконалення державної політики з питань національно-патріотичного виховання громадян України, покращення нормативно-правового забезпечення у цій сфері вважається за доцільне:

1. Ініціювати внесення змін до ст. 15 **Конституції України**. Абзац другий цієї статті – «Жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова» – замінити словами «Держава сприяє утвердженню й розвитку державницької ідеології, як цілісної системи сукупності ідей, цінностей і уявлень,

через яку Український народ усвідомлює себе та своє становище у навколишньому світі, висловлює свої потреби та визначає форми організації власного буття».

2. Внести зміни до **Закону України «Про основи національної безпеки»:**

• ст. 6 «*Пріоритети національних інтересів*» (абз. 10) викласти у такій редакції: «Розвиток інтелектуального потенціалу Українського народу, формування національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду, збереження та розвиток духовно-моральних цінностей українців, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов задля розширеного відтворення населення»;

• ст. 8 «*Основні напрями державної політики з питань національної безпеки (у соціальній та гуманітарній сферах)*» доповнити абзацами:

«формування та розвиток національно-культурної ідентичності, національно-патріотичного світогляду Українського народу, збереження його духовно-моральних цінностей»;

взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання, забезпечення широкої громадської підтримки цих процесів, підвищення ролі сім'ї і волонтерських організацій».

3. Внести зміну до **Закону України «Про освіту»**. А саме:

• *преамбулу* (абз. 2) викласти у такій редакції: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу і незалежність нашої держави, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення його освітнього рівня, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями».

• до *Основних принципів освіти в Україні* (ст. 6, абз. 3) додати слово – «патріотизм»;

• ст. 33 «Дошкільна освіта» викласти у такій редакції: «Дошкільна освіта і виховання здійснюються у сім'ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім'єю і мають за мету забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь та навичок, необхідних для подальшого навчання»;

• у ст. 35 «Загальна середня освіта» абзац другий викласти у такій редакції: «1. Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу і незалежність нашої держави, засвоєння визначеного суспільними, мовними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство

і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення»;

• до *Основних напрямів діяльності вищого навчального закладу* (ст. 44) додати – «національно-патріотичне виховання».

4. Внести зміни до тексту **Воєнної доктрини** (затвердженої Указом Президента України від 24.09.2015 р. № 555/2015) п. 17. До основних завдань воєнної політики України у найближчий час і в середньостроковій перспективі додати – «військово-патріотичне виховання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, підняття престижу військової служби, утвердження духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу і незалежність нашої держави».

5. Беручи до уваги, що національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою системи забезпечення національної безпеки, розглянути питання щодо створення у при Апараті Ради національної безпеки і оборони України постійнодіючого **Координаційного центру з питань національно-патріотичного виховання**, із залученням представників зацікавлених міністерств, відомств, громадськості, ЗМІ, духовно-релігійних, волонтерських та інших організацій.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство України. [Електронний ресурс]. // – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main>.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології, 2013, № 6 (32) 60. – С. 249.
3. Дюпюї Р. Э., Дюпюї Т. Н. Всемирная история войн. В 4 т. – М. : Полигон. – 1997–1998. – С. 20.
4. *Енциклопедія освіти* / АПН України [голов. ред. В. Г. Кремень, заст. голов. ред. О. Я. Савченко, В. П. Андрущенко ; відп. наук. секр. С. О. Сисоєва]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 633–634.
5. Жолквер Н. Чем привлекает немцев добровольная гражданская служба. [Електронний ресурс]. – 2012, 28 вересня. – Режим доступу: <http://dw.com/p/16GUB>
6. *Про Збройні Сили України* : Закон України № 1934-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1934-12/print144361665412331>
7. *Про оборону України* : Закон України № 1932-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print1443161996030646>
8. *Про освіту* : Закон України № 1060-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/print143377010141315>
9. *Конституція України*. Ст. 15. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/print14337>

10. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України. Затверджена Указом Президента України від 14.03.2016 р. № 92/2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/print14431619960306>
11. Лист В. Липинського до Б. Шемета. Писаний у Райхенау 12.12.1925 р. // Мала енциклопедія етнодержавознавства. НАНУ, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького ; редкол. : Римаренко Ю. І. (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра, Генеза. – 1996. – С. 745–746.
12. Офіційний веб-сайт Національної організації скаутів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrscout.org>
13. Патриотизм // Философский словарь. – М. : Политиздат, 1991. – С.335.
14. Педагогічний словник / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К. : Пед. думка, 2001. – С. 356.
15. Развитие личности в школах Великобритании [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.britishschools.ru/about/individual_development/
16. Соловьев В. Патриотизм // Энцикл. Словарь. – СПб. : Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон, 1898. – Т. XXIII. – С. 36–38.
17. *Political Affairs*, vol. VIII, 1974, № 1. – P.51.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. *rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main> [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. (1997). *Ukrayinskyi pedahohichnyi slovnyk [The Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
3. Дьурыйи, Р. Е. & Дьурыйи, Т. Н. (Ed.). (1997–1998). *Vsemirnaya istoria voyn [World history of wars]*. (Vols 1–4). Moscow : Polyhon [in Russian].
4. APN Ukrayiny. (2008). *Entsyklopediya osvity [Encyclopedia of education]*. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
5. Zholkver, N. (2012). *Chem pryvlekaet nemtsev dobrovolnaya hrazhdanskaya sluzhba [Why does voluntary civil service attract Germans]*. Retrieved from <http://dw.com/p/16GUB> [in Russian].
6. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. (2016). *Zakon Ukrainy «Pro Zbroyni Syly Ukrainy» [The Law of Ukraine «On The Armed Forces of Ukraine»]*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1934-12/print144361665412331> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. (2016). *Zakon Ukrainy «Pro oboronu Ukrainy» [The Law of Ukraine «On the defence of Ukraine»]* Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/print1443161996030646> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. (2016). *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [The Law of Ukraine «On Education»]*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/print143377010141315> [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. (2016). *Konstyutsiya Ukrainy [The Constitution of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96%D0%B2%D1%80/print14337> [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada Ukrainy. Official web portal. Laws of Ukraine. (2016). *Kontseptsiya rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrainy [The Concept of the development of the Sector of Security and Defense of Ukraine]*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/print14431619960306> [in Ukrainian].
11. НАНУ, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького (1996). *Lyst V. Lypyn's'koho do B. Shemeta. Pysanyy u Raykhenau 12.12.1925 r. [The letter by V. Lypynskyi to B. Shemet. Written in Reichenau on 12.12.1925]*. Kyiv : Dovira, Geneza [in Ukrainian].
12. All-Ukrainian Youth Non-governmental Organization «National Organization of the Scouts of Ukraine». Official web portal. (2016). Retrieved from <http://www.ukrscout.org>
13. Fylosofsksii slovar [Philosophical Dictionary]. (1991). *Patriotizm [Patriotism]*. Moscow : Politizdat [in Russian].
14. Yarmachenko, M. D. (2001). *Pedahohichnyi slovnyk [Pedagogical Dictionary]*. Kyiv : Ped. Dumka [in Ukrainian].
15. British Schools. (2016). *Razvitie lychnosti v shkolakh Velikobritanii [Personality development in the UK schools]*. Retrieved from http://www.britishschools.ru/about/individual_development/ [in Russian].
16. Solovyev, V. (1898). *Patryotyzm [Patriotism]*. St. Petersburg : F. A. Brok-hauz, Y. A. Efron [in Russian].
17. *Political Affairs*, vol. VIII, 1974, № 1. P.51.